

NORGES HØYESTERETT

Den 1. februar 2012 avsa Høyesterett dom i

HR-2012-00241-A, (sak nr. 2011/1163), sivil sak, anke over dom,

X kommune

(advokat Gro Hamre – til prøve)

mot

A

(advokat Gisle A. Johnson – til prøve)

STEMMEGIVNING :

- (1) Dommer **Stabel**: Saken gjelder erstatningskrav mot en kommune for skader som følge av mobbing i barneskolen i årene 1987 til 1993. For Høyesterett er spørsmålet om lagmannsretten har anvendt riktig aktsomhetsnorm.
- (2) A, senere ofte bare kalt A, er født i januar 1981. Faren er blind og moren er sterkt svaksynt. A ble født med en arvelig kreftsykdom i øynene. Sykdommen førte til at det venstre øyet ble fjernet og erstattet med glassøye da han var et halvt år gammel. På høyre øye ser han normalt. På grunn av høy intellektuell funksjonsevne begynte han ett år for tidlig på skolen, og startet i første klasse på Y skole i X kommune høsten 1987. Her ble han mobbet av sine medelever, inntil han etter søknad fra foreldrene kom i ny klasse, ved at han fikk gå sjette klasse om igjen. Han gjennomførte etter dette ungdomsskole og videregående skole uten problemer.
- (3) I 2000 begynte han på sivilingeniørstudiet ved NTNU. Fra 2002 hadde han forsinket studieprogresjon. I løpet av 2007 avbrøt han studiet på grunn av psykiske plager. Det ble avdekket at han, med bakgrunn i plagene på grunnskolen, led av posttraumatisk stresslidelse, sosial fobi og depresjon. Han har nå formell permisjon fra studiet og er, etter

å ha mottatt rehabiliteringspenger fra 1. august 2007, innvilget tre års uførepensjon etter reglene for unge uføre.

- (4) A tok i 2009 ut søksmål mot X kommune med påstand om erstatning oppad begrenset til vel 1,5 millioner kroner. Kommunen påsto seg frifunnet, og gjorde prinsipalt gjeldende at et eventuelt krav var foreldet. Kristiansand tingrett avsa 11. november 2010 dom med slik domsslutning:
- ”1. **X kommune frifinnes.**
  2. **Saksomkostninger tilkjennes ikke.**
  3. **Omkostninger for rettsoppnevnt sakkyndig blir å fordele med en halvpart på hver.”**
- (5) Tingretten fant det bevist at A hadde vært utsatt for massiv psykisk mobbing fra medelever. Frifinnelsen var begrunnet med at det ikke var sannsynliggjort at skolens ansatte i den forbindelse hadde utvist uaktsomhet eller klanderverdig adferd. Det var da ikke nødvendig for tingretten å gå inn på foreldelsesspørsmålet.
- (6) Etter anke fra A avsa Agder lagmannsrett dom 2. mai 2011 dom med slik domsslutning:
- ”1. **X kommune dømmes til å betale erstatning til A med kroner 926.925 – nihundreogtjuesekstusennihundreogtjuefem – med forfall 14 – fjorten – dager etter dommens forkynnelse.**
  2. **X kommune dømmes til å betale til A/det offentlige sakens omkostninger for tingretten og lagmannsretten med til sammen kroner 374.122 – trehundreogsyttifiretusenettihundreogtjueto med forfall 14 – fjorten – dager etter dommens forkynnelse.”**
- (7) Lagmannsretten fant at kravet ikke var foreldet og kom, som tingretten, til at A hadde blitt utsatt for massiv psykisk mobbing. Lagmannsretten kom videre til at de ansatte i kommunen samlet sett hadde utvist erstatningsbetingende uaktsomhet etter læren om kumulative feil. Den medisinske uførhetsgraden ble satt til 25 prosent. Standardisert erstatning etter skadeserstatningsloven § 3-2a ble satt til 756 410 kroner, utgifter ble erstattet med 10 515 kroner og erstatning for fremtidige utgifter ble skjønnsmessig fastsatt til 160 000 kroner.
- (8) X kommune har anket til Høyesterett. Anken gjelder rettsanvendelsen ved aktsomhetsvurderingen. De øvrige spørsmål i lagmannsrettens dom er ikke påanket.
- (9) Det er fremlagt skriftlige erklæringer fra blant annet A og hans foreldre og fra professor i pedagogisk psykologi Erling Georg Roland. Det er også fremlagt enkelte nye dokumenter. Innenfor ankegrunnen står saken i det vesentlige i samme stilling som for lagmannsretten.
- (10) *X kommune* har i korte trekk gjort gjeldende:
- (11) Lagmannsrettens aktsomhetsvurdering bygger på uriktig rettsanvendelse. Retten har ikke angitt hvilken norm den har lagt til grunn for vurderingen. Utgangspunktet synes langt på vei å være en objektiv norm, hvor det ikke tas hensyn til om skaderisikoen var synbar eller påregnelig for kommunens ansatte. Omfanget av mobbingen var ikke kjent for

verken lærerne, rektorene eller PP-tjenesten. De enkeltstående episoder man faktisk ble informert om, ble det reagert på. Lagmannsretten har heller ikke vurdert hvilke andre tiltak som skulle ha vært iverksatt, og hvorvidt slike tiltak faktisk ville ha hjulpet.

- (12) Kommunen har gjort det A med rimelighet kunne ha krevd av skolen. I det aktuelle tidsrom var det ikke nedfelt noe formelt regelverk om mobbing eller om hvilke prosedyrer som skulle følges i slike saker. De ansatte har opptrådt forsvarlig ut fra hva man på den tiden visste om skadevirkninger av mobbing. Megling og adferdsendrende tiltak rettet mot offeret var den gang et anbefalt og vanlig virkemiddel. Lagmannsretten har feilaktig vurdert aktsomheten ut fra dagens kunnskap. Den har heller ikke tatt hensyn til de vanskelige vurderinger lærere og skolepersonell står overfor i hverdagen, og de uheldige konsekvenser av for strenge krav på dette området.
- (13) X kommune har nedlagt slik påstand:
- ”X kommune frifinnes.”**
- (14) A har i korte trekk gjort gjeldende:
- (15) Lagmannsrettens aktsomhetsvurdering, som bygger på synspunktet kumulative feil, er korrekt. Lagmannsretten har foretatt sin vurdering ut fra datidens kunnskap. Mobbing som fenomen og de skadevirkninger dette kan medføre var vel kjent, også de særtrekk ved enkelte elever som setter dem i faresonen. De tiltak som ble satt inn, var klart utilstrekkelige ut fra den kunnskap om mobbingen man faktisk hadde. Man unnlot å kartlegge situasjonen, og man unnlot å sette inn tiltak mot mobberne.
- (16) Lagmannsretten har pekt på handlingsalternativer. Det kreves ikke noen drøftelse av effektiviteten og gjennomførbarheten av tiltakene ut over dette. Den nødvendige årsakssammenheng har lagmannsretten funnet var til stede.
- (17) Reelle hensyn taler for en streng aktsomhetsnorm i et tilfelle som dette. Ved pliktig skolegang påtar skolen seg et omfattende omsorgsansvar. Mobbing i skolen har stort skadepotensiale, både for den enkelte og for samfunnet. Mobberne selv kan ikke stilles erstatningsrettslig til ansvar. Både prevensjonshensyn og en interesseavveining tilsier ansvar for kommunen i de tilfeller der skadepotensialet realiserer seg.
- (18) A har nedlagt slik påstand:
- ”1. Anken forkastes.**
- 2. Staten tilkjennes sakens omkostninger for Høyesterett.”**
- (19) *Jeg er kommet til at anken ikke fører frem.*
- (20) Spørsmålet i saken er om lagmannsrettens rettsanvendelse er riktig, når den har funnet at kommunen er erstatningsansvarlig for de skader A ble påført ved mobbing i barneskolen. Slik ankesaken er lagt opp, må jeg i all hovedsak bygge på det faktum lagmannsretten har funnet bevist.
- (21) Lagmannsretten fant det bevist at A ble utsatt for vedvarende psykisk mobbing mens han var elev ved Y skole fra første til sjette klasse, i årene 1987 til 1993. Mobbingen skjedde

fra medelever i klassen. Lagmannsretten fant det ikke bevist at han ble utsatt for trakassering fra klassestyreren eller andre ved skolen.

- (22) Mobbingen skjedde ved at A gjennom flere år ble isolert av sine medelever og plassert nederst på klassens sosiale rangstige. Hans rolle er av vitner beskrevet som klassens "hakkekylling".
- (23) Lagmannsretten så trakasseringen i sammenheng med at A skilte seg ut. Han begynte ett år for tidlig på skolen og var klassens yngste elev. Han var liten av vekst, tynn og fysisk svak. Glassøyet skilte ham ut utseendemessig, og gjorde ham dårlig i lek med ball og lignende. Han hadde lett for å gråte når han ble lei seg. Han var veslevoksen med et ordforråd og fremstillingsevne som langt oversteg klassekameratene, og han var faglig svært flink. På den annen side var han sosialt klønede og umoden.
- (24) Ut fra dette mente lagmannsretten at A samlet fremsto som en spesielt sårbar elev, som skolen i utgangspunktet burde ha spesiell oppmerksomhet rettet mot. Deretter sies det i dommen:

"I dette tilfellet slo det til at A av mange av de andre barna ble oppfattet som en outsider, som ikke ble innlemmet i klassens normale strukturer, men ble stilt utenfor. Han hadde selv ikke de avgjørende ressursene til å nøytralisere og bedre sitt svake utgangspunkt. Han evnet derfor selv ikke å bryte isolasjonen. Han hadde ikke muligheter til å rømme unna problemene.

Lagmannsretten finner altså bevismessig belegg for at han ble isolert og stilt alene i en grad som var klart merkbart og skadelig for ham. Man finner også bevismessig belegg for at han ble verbalt plaget og ertet i slik utstrekning at det gikk langt utover det som må karakteriseres som vanlig og akseptabelt blant barn i skolesituasjonen. Denne mobbingen skjedde ikke fra alle klassekameratene, men sannsynligvis fra en mindre krets av guttene. Men de øvrige klassekameratene opptrådte ikke som noen støtte for A. Han hadde ingen god kamerat som var til stede som støtte når det var behov for det. En medelev har som vitne forklart at det var mye 'drittslenging' overfor A. Han ble ertet med glassøyet, og han ble trukket inn i ørkesløse diskusjoner uten annet tenkbart formål enn å erte eller plage ham eller stille ham utenfor. Selv om han på sitt vis forsøkte å ta igjen, var det ikke diskusjoner og krangler mellom likemenn. Det var ikke balanse i makt og posisjon mellom partene. A gikk tapende ut av små og store konfrontasjoner. Han var i det store bildet hjelpeløs i sin strategi. Dette var et mønster. Når det ble slik gjennom flere år, ble det svært belastende for ham og det faller samlet inn under definisjonen av 'mobbing' som nevnt innledningsvis."

- (25) Det dreide seg altså om et mønster, som fortsatte over flere år, der A ble isolert, ertet, plaget og utsatt for verbal "drittslenging", uten å ha mulighet til å ta igjen. Slik dette er beskrevet, er det ingen tvil om at det A ble utsatt for, hadde en karakter, en hyppighet og en varighet som klart må karakteriseres som mobbing. Dette er partene også enige om.
- (26) Spørsmålet er om kommunen kan holdes ansvarlig for de skadene A ble påført ved denne mobbingen. Dette avhenger av om vilkårene for arbeidsgiveransvar i skadeserstatningsloven § 2-1 første ledd er oppfylt. Bestemmelsen lyder slik:

"Arbeidsgiver svarer for skade som voldes forsettlig eller uaktsomt under arbeidstakers utføring av arbeid eller verv for arbeidsgiveren, idet hensyn tas til om de krav skadelidte med rimelighet kan stille til virksomheten eller tjenesten, er tilsidesatt. ..."

- (27) Jeg ser først på hvilken aktsomhetsnorm som skal gjelde. Det heter i forarbeidene til loven at det ikke vil være rimelig ”at det statueres ansvar i ethvert tilfelle der det kan sies at en skade er voldt ved uaktsomhet”. Særlig ved service-virksomheter, rednings- og bistandsytelser og rådgivningsvirksomhet, ligger det en begrensning i at det skal tas hensyn til om de krav skadelidte med rimelighet kunne stille til tjenesten, er tilsidesatt, jf. Ot.prp. nr. 48 (1965–1966) side 79.
- (28) Det er imidlertid ikke treffende å betrakte grunnskolen som en servicevirksomhet. Barn i Norge har, og hadde også etter tidligere skolelov, rett og plikt til offentlig grunnskoleopplæring, jf. opplæringslova § 2-1 og den tidligere grunnskolelova § 13. Foreldrene har og hadde en straffesanksjonert plikt til å følge opp dette. Det vil derfor være den aktsomhetsnorm som følger av alminnelige regler om arbeidsgiveransvar, som her skal anvendes. Men selv om det er de alminnelige regler som skal anvendes, følger det av § 2-1 nr. 1 at aktsomhetsnormen må tilpasses de krav skadelidte med rimelighet kan stille til virksomheten eller tjenesten, jf. Rt. 2002 side 654 på side 662. Dette innebærer – som uttalt i nevnte dom – at aktsomhetskravene må variere fra område til område.
- (29) Her vil de spesielle forhold som selve skolesituasjonen innebærer, stå sentralt i aktsomhetsvurderingen. Spørsmålet om hvilke krav som A med rimelighet kunne stille til at skolen skulle forhindre mobbingen, vil derfor bli avgjørende ved vurderingen av kommunens ansvar i denne saken.
- (30) Det er her naturlig å ta utgangspunkt i de krav skolelovgivningen stiller til kommunen når det gjelder mobbing av elever fra medelever. Det er rettstilstanden i det aktuelle tidsrommet som blir avgjørende, noe partene også er enige om. I årene 1987 til 1993 gjaldt grunnskolelova fra 1969. Det het her:

”§ 16. Om arbeidsmiljøet og om rettar og plikter for elevane.

Det skal leggjast vinn på å skape eit triveleg arbeidsmiljø med gode samarbeidsformer for alle som er knytta til skolen som elevar, lærarar eller anna personale.”

- (31) Videre het det:

” § 22. Plikter for personalet.

- 1. Personalet har, einskildsvis og samla, ansvar for at skolen blir driven i samsvar med dei mål som er sette for skolen. Personalet skal hjelpe til å skape eit godt skolesamfunn.”**

- (32) Det er lagt til grunn at kravene til arbeidsmiljø etter denne loven også omfattet det psykiske arbeidsmiljø, jf. NOU 1995:18 side 175. Dette tilsies også av forskriften til § 16 (FOR-1980-05-06-2) punkt 1.10 nr. 4 og 5, der det het:

”4. Ved vantrivnad, konfliktsituasjonar, dårleg orden eller dårleg samarbeid må skolen sjå etter om årsaka kan vere

- undervisningsopplegget, klasse- eller gruppesituasjonen
- tilhøvet lærar – elev, tilhøvet skole – heim
- tilhøva i elev – eller kameratflokk, tilhøva i heimemiljøet
- den fysiske og mentale tilstanden til eleven.

5. **Skolen må vurdere om ein kan endre dei tilhøva som er skuld i vanskanen til eleven. Vidare må ein vurdere om dei hjelpemidla og dei ressursane skolen rår over, er brukt fullt ut og på beste måte. Dersom det blir nødvendig å setje i verk særskilde tiltak, skal dei på førehand drøftast med eleven, med dei av personalet som har hatt nær kontakt med eleven, med foreldra/dei føresette og eventuelt med andre sakkunnige.”**

(33) Forskriften ble endret i 1989 (FOR-1989-11-17-1184), der nr. 4 i den tilsvarende bestemmelse – § 2-2 – fikk den tilføyelse at skolens undersøkelser om nødvendig skulle skje i samarbeid med pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT).

(34) Det fremgår her at elevene i den perioden mobbingen av A fant sted, hadde krav på et godt arbeidsmiljø. Kravet omfattet også det psykiske arbeidsmiljøet. Vernet omfattet dårlig arbeidsmiljø skapt av medelever eller av elevens forhold til klassen, gruppen eller kameratflokket. Skolen skulle, når den ble klar over slike situasjoner, undersøke årsaken, vurdere hva den kunne gjøre for å endre forholdene, og om nødvendig sette inn tiltak.

(35) Til sammenlikning har opplæringslova fra 1998, etter en lovendring i 2002, et eget kapittel 9a om elevenes skolemiljø. Om det psykososiale miljøet heter det her i § 9a-3:

”Skolen skal aktivt og systematisk arbeide for å fremje eit godt psykososialt miljø, der den enkelte eleven kan oppleve tryggleik og sosialt tilhør.

Dersom nokon som er tilsett ved skolen, får kunnskap eller mistanke om at ein elev blir utsett for krenkjande ord eller handlingar som mobbing, diskriminering, vald eller rasisme, skal vedkommande snarast undersøkje saka og varsle skoleleiinga, og dersom det er nødvendig og mogleg, sjølv gripe direkte inn.

Dersom ein elev eller forelder ber om tiltak som vedkjem det psykososiale miljøet, deriblant tiltak mot krenkjande åtferd som mobbing, diskriminering, vald eller rasisme, skal skolen snarast mogleg behandle saka etter reglane om enkeltvedtak i forvaltningslova. Om skolen ikkje innan rimeleg tid har teke stilling til saka, vil det likevel kunne klagast etter føresegnene i forvaltningslova som om det var gjort enkeltvedtak.”

(36) Jeg kan ikke se at bestemmelsen innholdsmessig stiller strengere krav til elevenes arbeidsmiljø enn det som fulgte av grunnskolelova. Den gir først og fremst, gjennom annet ledd, en skjerping og presisering av de ansattes undersøkelses- og aktivitetsplikt. Dessuten gir tredje ledd elever og foreldre formelle rettigheter til å få behandlet slike saker etter forvaltningslovens regler.

(37) Det kan ikke være tvilsomt at den vedvarende mobbingen A ble utsatt for, var i strid med de krav daværende skolelovgivning satte. Dette har også lagmannsretten lagt til grunn. Spørsmålet er om skolens håndtering av saken, først og fremst ved at mobbingen fikk fortsette så lenge uten at det ble grepet inn med adekvate tiltak, lå utenfor det han med rimelighet kunne forvente av kommunen, jf. skadeserstatningsloven § 2-1.

(38) Avgjørende er om kommunens ansatte – lærere, rektorer og PP-tjeneste – kan bebreides at omsorgsplikten overfor A ikke ble tilfredsstillende ivaretatt. Det som er aktuelt i saken er – som lagmannsretten la til grunn – et ansvar for kumulative feil, der det ikke er nødvendig å påvise at hver enkelts feil eller forsømmelse er tilstrekkelig til at vedkommende kan gjøres ansvarlig.

- (39) Ansvarsformen kumulativt ansvar er ikke uttrykkelig nevnt i skadeserstatningsloven § 2-1. Det følger imidlertid av forarbeidene at uttrykket ”de krav skadelidte med rimelighet kan stille til tjenesten”, også tar sikte på dette. Jeg viser til Innstilling II fra komiteen til å utrede det offentliges og andre arbeidsgiveres erstatningsansvar side 44 og Ot.prp. nr. 48 (1965–66) side 79. Komiteen begrunner regelen med at selv om noen enkelt arbeidstaker ikke kan gjøres ansvarlig, kan forholdet sett i sammenheng virker så vidt urimelig overfor tredjemann at han bør ha et erstatningskrav mot arbeidsgiveren.
- (40) Det følger av lagmannsrettens dom, som på dette punkt ikke er påanket, at mobbingen av A var kjent for klassestyreren, sosiallæreren, begge de involverte rektorene og tilsatte ved PP-tjenesten. Forholdene hadde gjentatte ganger vært tatt opp både av A og hans foreldre, og de var diskutert internt på skolen. Saken var oppe på flere foreldremøter og andre møter.
- (41) Ingen av skolens ansatte – heller ikke klassestyreren – var imidlertid fullt klar over omfanget og hyppigheten av det som skjedde. Om klassestyrerens kunnskap heter det i dommen:
- ”Videre har klassestyreren selv observert A og medelevene gjennom mer enn 5 år. Selv om klassestyreren for retten benyttet ord som ’verbale konfrontasjoner’, ’uenighet’ og ’krangler’, så viser det at hun observerte og vurderte en del av det som skjedde, selv om ikke alt har kommet til hennes kunnskap. Det var dessuten ’mange små drypp’, har en medelev forklart som vitne for lagmannsretten.”**
- (42) Noen tiltak ble truffet, i det vesentlige av klassestyreren. Om dette heter det i dommen:
- ”Klassestyreren har fått meget gode skussmål fra så vel kollegaer som samtlige tidligere elever som har forklart seg som vitner for lagmannsretten. Lagmannsretten finner ingen grunn til å tvile på at klassestyreren har forsøkt å gjøre sitt beste for at A skulle finne seg til rette i klassen. Hun har grepet tak i forhold hun har oppfattet som uheldig eller skadelig for klassens elever, herunder A. Hun har også hatt separate samtaler med elevene. Hennes målsetting har imidlertid vært at de involverte skulle skvære opp og bli venner. Det fremgår av bevisførselen at angrepsvinkelen i stor grad har vært at A var sosialt umoden og at han måtte utvikle sine sosiale ferdigheter.”**
- (43) Når det gjelder de to rektorene som var ansatt i perioden, fremgår det av dommen at de, i samråd med klassestyrer, overlot den konkrete oppfølgingen til henne. Det samme gjaldt sosiallæreren.
- (44) PPT kom inn i saken ved at As mor i begynnelsen av 1991 tok kontakt med skolepsykologen og fortalte at sønnen gjennom lengre tid hadde vært plaget av mobbing fra medelever. De hadde et møte, der det ble avtalt at PPT skulle observere A i situasjoner der mobbing kunne forekomme, og ta en prat med ham for å få hans beskrivelse av problemene. Siden A syntes å ha et klart behov for å utvikle sosiale ferdigheter, skulle PPT også, i samråd med sosiallærer, forsøke å få ham med i en støttekontaktgruppe på skolen.
- (45) Som følge av dette fikk A tilbud om å delta i en gutteklubb med hyggelige aktiviteter, der han deltok noen få ganger. De øvrige tiltakene som ble avtalt, ble ikke fulgt opp.
- (46) Som lagmannsretten har bemerket, fremgår det at skolens ansatte og PPT har hatt som utgangspunkt at As sosiale umodenhet var hovedårsaken til hans problemer i

klasesituasjonen, og at det var her det måtte endringer til. Dette har vært styrende for de tiltak som ble satt inn. Lagmannsretten vurderer denne strategien slik:

”Lagmannsretten finner at kommunens, skolens og klassestyrerens strategi i dette tilfellet ikke har vært den rette. For det første er det særdeles vanskelig å justere sosial umodenhet hos en elev i løpet av kort tid. For det annet, og det er ikke minst viktig, kan man erfaringsmessig ikke løse denne type mobbeadferd utelukkende med en meglingsstrategi. Når det mangler balanse mellom partene, nytter det ikke med samtaler og forsøk på forlik mellom partene. Da vil mobbingen fortsette. Det vises til forklaring fra vitnet universitetslektor Svein Bjørn Størksen. Man må rette oppmerksomheten mot den som mobber og markere klart at slik adferd straks må opphøre. Skolen burde ha brukt langt mer tid og energi på å rettlede den sterke parten i konflikten og ikke i så stor grad søkt å justere den svake parten. Dette gjelder særlig når problemet vedvarte gjennom flere år.”

- (47) Lagmannsretten bemerker også at selv om saken ved et par tilfelle ble bragt oppover i systemet til skolens ledelse og PPT, valgte man stort sett å bringe saken tilbake til klassestyrer for den videre håndtering. Her burde skolens ledelse ifølge lagmannsretten ha benyttet sin posisjon og myndighet til selv å gripe inn overfor mobbingen.
- (48) Kommunen har mot dette gjort gjeldende at det som ble observert fra skolens side, ikke var av et slikt omfang og hyppighet, og dermed ikke av en slik alvorlighetsgrad, at det var grunn til å forstå den store skaderisiko. Det vises til at kjennskapet til mobbingens karakter var mindre utviklet i disse årene, og at det fra det man da visste, ikke var grunn til å sette inn flere tiltak enn det man faktisk gjorde.
- (49) Jeg kan ikke være enig i dette. Det er riktig at man i de aktuelle årene fokuserte noe mer på en samtalemodell, der også offerets adferd skulle forsøkes påvirket. Dette kommer jeg tilbake til. Men fokuset på mobbing som fenomen var sterkt, både gjennom informasjon og kampanjer fra de sentrale skolemyndighetene, i Norsk Skoleblad, og ved forskning og debatter som i stor grad ble gjengitt i disse organene. Hvilke barn som var særlig utsatt for mobbing, var vel kjent.
- (50) Jeg viser til Dan Olweus og Erling Roland, Mobbing – bakgrunn og tiltak, 1983. Kirke- og undervisningsdepartementet sendte dette som et hefte i tre eksemplarer til alle grunnskoler i landet, med fri adgang til videre kopiering. Heftet var et ledd i departementets omfattende aksjon mot mobbing dette året, og både heftet og forskningen som lå til grunn ble utførlig omtalt i Norsk Skoleblad.
- (51) Forfatterne, som begge allerede da var fremtredende mobbeforskere, innleder på side 8 med å bestride myten om at et avvikende utseende ”som rødt hår, uvanlig språk, fedme, rare klær eller briller”, er en fremtredende årsak til hvem som blir ofre. Ved mer langvarig plaging kan dette likevel spille en rolle. Under overskriften Kjennetegn ved mobbeofferet, sier forfatterne blant annet følgende:

”Det typiske mobbeoffer er mer engstelig og usikker enn elever i alminnelighet. Han eller hun er gjerne følsom, forsiktig og stillferdig. Det er vanlig at han/hun reagerer med gråt og tilbaketrekning på angrep fra andre (i alle fall på lavere klassetrinn). Mobbeofferet føler seg ensom og forlatt på skolen. Han/hun er lite populær blant kameratene, som regel har offeret ikke en eneste god venn i klassen. Den mobbede har en negativ vurdering av seg selv og sin situasjon og føler seg gjerne dum og mislykket, skamfull og lite attraktiv.”

- (52) Det pekes også på at fysisk svakhet kan spille en rolle. Av det jeg tidligere har gjengitt fra lagmannsrettens dom, fremgår at A allerede fra skolestart hadde flere av disse trekkene, og dermed klart var i faresonen. Den generelle kunnskapen om sammenhengen her var vel kjent. Jeg er derfor enig med lagmannsretten når den fant at A samlet sett fremsto som en spesielt sårbar elev, som skolen i utgangspunktet burde ha spesiell oppmerksomhet rettet mot.
- (53) Nå var det ikke slik at skolen ikke rettet oppmerksomhet mot A. De ansatte var klar over at han skilte seg ut, at hans sosiale ferdigheter var svake, og at han ikke hadde kamerater. Problemet var, som jeg har vært inne på, at oppmerksomheten først og fremst ble rettet mot ham, og ikke i særlig grad mot dem som mobbet ham. A skulle utvikle sine sosiale ferdigheter, og han og mobberne skulle skvære opp og bli venner. Det fremgår av professor Rolands skriftlige erklæring for Høyesterett at megling mellom mobber og mobbeoffer som strategi i dag frarådes nasjonalt og internasjonalt av de aller fleste, og også av norske skolemyndigheter.
- (54) Spørsmålet er dernest om strategien, slik den ble praktisert i As tilfelle, var forsvarlig ut fra de retningslinjer og den kunnskap man den gang hadde.
- (55) I Olweus og Roland, Mobbing – bakgrunn og tiltak, Kirke- og undervisningsdepartementet, 1983, omtales hva man bør gjøre når man oppdager mobbing. Innledningsvis i avsnittet Spesielle tiltak på side 21 sies det at målet selvsagt er å få slutt på plagingen, og få offeret inn i fellesskapet. Er man klar over hvem plageåndene er, skal man gjennomføre samtaler med dem, samlet og enkeltvis, der man bestemt gjør det klart at det nå skal være slutt på plagingen.
- (56) Når det gjelder tiltak rettet mot offeret, skilles det på side 25 mellom det passive og det provoserende mobbeofferet. Det passive mobbeofferet skal først og fremst trekkes inn i det sosiale fellesskapet, særlig ved allianser med andre, særlig positive, barn, ved positive fellesopplevelser, og ved å trekkes inn i nye aktiviteter. Det provoserende mobbeofferet vil av og til trenge nærmere personlig veiledning for om mulig å legge om sin væremåte, og må uansett hjelpes til å forstå og praktisere de reglene som generelt gjelder for samvær mellom barn og voksne.
- (57) Jeg kan, slik lagmannsrettens har gjort rede for sakens fakta, ikke legge til grunn at A var et provoserende mobbeoffer. De tiltak som ble gjort for å trekke ham inn i fellesopplevelser og nye aktiviteter, var derfor riktige så langt de gjaldt. Hvorvidt det var grunnlag for ytterligere tiltak rettet mot hans væremåte og sosiale adferd, er det ikke nødvendig for meg å ta standpunkt til.
- (58) Problemet i saken er det som ikke ble gjort. Tiltakene skulle i langt større grad vært satt inn for å identifisere og irttesette mobberne. Jeg viser til Kirke- og undervisningsdepartementets rundskriv 3. september 1985, der departementet gjengir en analyse foretatt av professor Dan Ulweus, av en spørreundersøkelse i samtlige grunnskoler i landet. Den viser at de elevene som blir plaget sier at selv om lærerne gjør en del for å stoppe plaging på skolen, tar de bare i beskjeden grad kontakt for å snakke med de elevene som er innblandet.

- (59) Kommunen har vist til Erling Roland, Mobbingens psykologi, Universitetsforlaget 2007, der han på side 206 under overskriften Hva er mobbing, om ubalansen i styrkeforholdet mellom mobber og mobbeoffer, blant annet sier:

”...Mange skoler praktiserer nemlig mekling for å løse mobbesaker, noe som er ulogisk og som sender feil signal. Mekling forutsetter nemlig at begge partene skal gi noe, og at de er noenlunde like ressurssterke. Mekling som tiltak mot mobbing blir drøftet og avvist i et senere kapittel.”

- (60) Den meglingen professor Roland her sikter til, er nærmere omtalt på side 150 flg. der det heter at denne ordningen i mange år har vært prøvd i skolen, med elever som meglere. I Norge ble modellen innført på 1990-tallet som et stortilt program i grunnskolen. Myndighetene har støttet opp økonomisk og med kvalifisert personell. Roland konkluderer med at mekling kan bidra til å plassere skylden hos mobbeofferet, og at elevmekling, eller en hvilken som helst meglingsmodell, ikke skal anvendes i mobbesaker.
- (61) Jeg må etter dette legge til grunn at mekling i noen grad har vært anvendt, med skolemyndighetenes aksept, i hvert fall fra 1990-tallet. Men det er intet som tyder på at det er denne type mekling som ble benyttet i vår sak. Jeg kan heller ikke se at det i de anbefalinger som forelå i de aktuelle årene, var grunnlag for å bruke en meglings- eller samtaleform som eneste strategi, når det over flere år viste seg at dette ikke hadde den ønskede effekt.
- (62) Jeg er derfor enig med lagmannsretten når den uttaler:

”Det er et faktum at mobbingsadferden mot A fortsatte år etter år. Det ble ikke bedre, heller tvert imot når det gjaldt utestenging og erting. Etter hvert som det viste seg at den valgte strategi ikke ført til bedring for A, burde skolen ha iverksatt nye og konkrete tiltak rettet mot de medelevene som iverksatte og stod bak mobbingen. Det var til slutt As foreldre som tok initiativet til klassebytte ved å fremsette en skriftlig søknad. Dette ønsket ble etterkommet fra kommunens side og han gikk 6. klasse om igjen. Da ble det bedre for A.”

- (63) Lagmannsretten kom derfor til at oppfølgingen fra skolen og skolens rådgivere hadde vært utilstrekkelig. Dette gjaldt både skolens ledelse og PPT, klassestyreren og skolens øvrige ansatte. Det var utvist uaktsomhet ved at de ikke på et tidligere tidspunkt sørget for en avklaring av As situasjon og satte inn tiltak som kunne stoppe mobbingen. Det fremgår at det er summen av disse feilene som etter lagmannsrettens syn ledet til ansvar.
- (64) Jeg kan ikke se at lagmannsrettens rettsanvendelse her er uriktig. Selv om skolens ansatte, og særlig klassestyreren, utvilsomt har forsøkt å gjøre sitt beste i en vanskelig sak, skulle de, i en situasjon som vedvarte år etter år uten å bli bedre, gjort mer for å avklare forholdene. Først og fremst skulle de forsøkt å identifisere mobberne, og sette inn tiltak direkte rettet mot dem. Særlig på dette punkt synes det å ha vært en feilvurdering å overlate en så stor del av oppfølgingen til klassestyreren alene. En samlet vurdering av de forhold jeg har gjennomgått, tilsier etter mitt syn at de krav A med rimelighet kunne stille til skolen, var tilsidesatt, jf. skadeerstatningsloven § 2-1.
- (65) Kommunen har anført at det ikke er gitt at slike tiltak ville vært effektive i den forstand at de ville ha fått mobbingen til å stoppe. Til dette bemerker jeg at lagmannsretten har lagt til grunn at den langvarige mobbingen utgjør hovedårsaken til As aktuelle posttraumatiske

symptomer, sosiale fobi og tilbakevendende depressive lidelse. Den fant det videre utvilsomt at det foreligger nødvendig årsakssammenheng mellom de erstatningsbetingende handlinger og unnlatelser og den oppståtte skaden. Det ligger i dette at lagmannsretten mener at det må legges til grunn at skaden ikke ville ha oppstått om kommunens ansatte hadde handlet annerledes, eventuelt ikke hadde unnlatt å handle. Spørsmålet om årsakssammenheng er ikke påanket til Høyesterett. Jeg går derfor ikke nærmere inn på dette spørsmålet.

- (66) Anken må etter dette forkastes.
- (67) A, som har hatt fri saksførsel for Høyesterett, har påstått sakskostnader tilkjent det offentlige med 197 077 kroner, hvorav 167 656 kroner er salær. Kravet tas til følge.
- (68) Jeg stemmer for denne

D O M :

1. Anken forkastes.
  2. I sakskostnader for Høyesterett betaler X kommune til det offentlige 197 077 – etthundreogtittisjatusenogsyttisju – kroner innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne dom.
- (69) Dommer **Bårdsen**: Jeg er i resultatet enig med førstvoterende, og kan i det vesentlige også tiltre det hun har sagt om de konkrete forholdene i saken. Jeg vil tilføye følgende når det gjelder ansvarsgrunnlaget:
  - (70) Det er spørsmål om objektivt erstatningsansvar for X kommune som arbeidsgiver, jf. skadeserstatningsloven § 2-1. Grunnlaget er påståtte forsømmelser og feil hos kommunens ansatte ved håndteringen av medelevers mobbing av A gjennom hele barneskoleperioden på Y skole. Førstvoterende har gitt en nærmere redegjørelse for mobbingen, og for As situasjon de senere år, med avbrutte studier, posttraumatisk stresslidelse, sosial fobi og depresjon.
  - (71) Det er på det rene at skader som følge av mobbing omfattes av arbeidsgiveransvaret. Jeg viser til Rt. 1997 side 786. I vår sak er mobbere og offer ikke ansatte, slik de var det i den avgjørelsen. Men dommen fra 1997 forutsetter, slik jeg leser den, mer generelt at langtidsskader etter mobbing kan medføre ansvar etter skadeserstatningsloven § 2-1. Dette gjelder naturligvis også der mobbere og offer er elever på samme kommunale skole, og hvor det gjøres gjeldende at det foreligger ansvarsbetingende forsømmelser og feil ved skolens håndtering av mobbingen.
  - (72) Ansvaret etter skadeserstatningsloven § 2-1 knytter seg til de ansatte som var så nær den aktuelle risikoen at de hadde nødvendig oppfordring til å handle annerledes, jf. Nygaard, Skade og ansvar (6. utgave, 2007) side 248. Jeg viser her til førstvoterendes oppsummering for så vidt gjelder klassestyrer, sosiallærer, rektorer og pedagogisk-psykologisk tjeneste. Det er samtidig lovens system at kommunen som arbeidsgiver hefter for ansattes forsømmelser og feil selv om det ikke kan påvises ansvarsbetingende uaktsomhet hos noen enkeltstående ansatt. Det er det samlede bildet som er avgjørende.

Dette fremgår direkte av ordlyden i § 2-1 andre alternativ, når ansvaret knyttes til ”om de krav skadelidte med rimelighet kan stille til virksomheten eller tjenesten, er tilsidesatt”. Hva som ligger i denne uttrykksmåten er nærmere forklart i Innstilling II til lov om det offentlige og andre arbeidsgiveres erstatningsansvar (1964) side 44 andre spalte. Jeg referer følgende fra denne innstillingen:

”Betydningen av annet alternativ ligger i at arbeidsgiveren etter omstendighetene kan bli ansvarlig, selv om det ikke kan påvises en bestemt erstatningsbetingende feil fra en arbeidstakers side. Forholdet kan være at det er gjort flere mindre feil eller forsømmelser av forskjellige arbeidstakere, uten at noen enkelt av disse feil er så betydelige at de hver for seg betinger ansvar. Noen enkelt arbeidstaker kan således ikke gjøres ansvarlig. Men hele forholdet sett i sammenheng virker så vidt urimelig overfor tredjemann at han bør ha et erstatningskrav mot arbeidsgiveren. Det pålegges her arbeidsgiveren ansvar for såkalte ”kumulative feil”.”

- (73) Dette innebærer, etter mitt syn, at ansvarsspørsmålet til syvende og sist beror på en bredere, normativ avveining, hvor også prevensjons- og pulveriseringshensyn kan ha vekt. Jeg viser – som illustrasjon – til Rt. 1997 side 786, særlig på side 793. Normen vil måtte avpasses den konkrete virksomheten eller tjenesten, og ses i sammenheng med det rettslige rammeverket som ellers gjelder for angjeldende livsområde.
- (74) Vår sak gjelder drift av en kommunal barneskole. Vurderingen må da ta utgangspunkt i barns alminnelige behov for trygge rammer om hverdagen, for omsorg og beskyttelse. Foreldrene har hovedansvaret her, jf. i denne sammenheng særlig barneloven § 30 tredje ledd. Når barna – basert på en generell, lovbestemt og straffesanksjonert skoleplikt – tilbringer tiden på skolen, forvalter skolen dette ansvaret, innenfor rammen av skoletilbudet. Jeg viser i denne forbindelse til Ot.prp. nr. 72 (2001–2002) side 16 andre spalte, hvor det gis uttrykk for det jeg for min del oppfatter som en streng norm:

”Elevane har rett og plikt til opplæring, og kan ikkje i same grad som vaksne velje sitt miljø. Når det er i samfunnet si interesse at elevane oppheld seg i skolen, bør det også være samfunnet sitt ansvar å gjere sitt ytterste for å hindre at dette opphaldet blir til skade for dei.”

- (75) Skolen må i så måte ta barna som de er, og sørge for at også særskilte omsorgs- og beskyttelsesbehov blir ivaretatt. Det hører under dette å ha en spesiell oppmerksomhet rettet mot barn som erfaringsmessig kan være mer eksponerte for mobbing, og – ikke minst – ta på alvor henvendelser som gir indikasjoner på at mobbing forekommer. Ved mistanke om mobbing må forholdene undersøkes, og eventuelle tiltak må bygge på et tilstrekkelig avklart grunnlag, jf. – fra et ganske annet livsområde – Rt. 1959 side 666. Utviklingen må følges opp over tid, slik at man – for situasjoner som blir mer låste – kan benytte andre, og eventuelt også mer vidtrekkende, virkemidler.
- (76) Fordringene til skolene er inngående beskrevet blant annet i dagens lovgivning, forskrifter og rundskriv. Utover det materialet førstvoterende har trukket frem, nevner jeg Rundskriv Udir – 2 – 2010 fra Utdanningsdirektoratet til blant annet alle landets kommuner, om retten til et godt psykososialt miljø etter opplæringsloven kapittel 9a. Dette innleder med følgende påpekning:

”I Elevundersøkelsen 2010 oppgir 8,5 % av elevene at de har blitt mobbet minst to eller tre ganger den siste måneden. Opplæringsloven § 9a-1 gir eleven en individuell rett til et godt psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel og læring. Kapittel 9a inneholder både krav til skolens arbeid rettet mot enkeltelever og kvar til skolens systematiske

arbeid (internkontroll). Kapittel 9a omtales ofte som 'elevenes arbeidsmiljølov' og skal sikre at eleven får et minst like godt vern av sitt miljø som arbeidstakere."

- (77) Også FNs Barnekonvensjon artikkel 29 (1) stiller krav om et læringsmiljø uten toleranse for mobbing. Jeg viser til Barnekomiteens General Comment No. 1: The Aims of Education (CRC/GC/2001/1), hvor det i avsnitt 19 fremheves at "A school which allows bullying or other violent and exclusionary practices to occur is not one which meets the requirements of article 29 (1)".
- (78) Det er etter mitt syn et massivt belegg for å si at skolebarn og deres foreldre har en berettiget forventning om at skolen gjør det som står i dens makt for å avdekke, avverge og motarbeide mobbing. Reguleringens samlede omfang, detaljgrad og rettighetsorientering er en del utviklet siden slutten av 1980-tallet, da A begynte på skolen. Kunnskapen om mobbingens potensielt ødeleggende virkninger er imidlertid ikke ny. Og den grunnleggende forventningen om at skolen drar omsorg for skolebarna må ha vært omtrent den samme den gang som nå.
- (79) Dommer **Bull:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende, dommer Stabel.
- (80) Dommer **Normann:** Likeså.
- (81) Dommer **Tjomsland:** Likeså.
- (82) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

1. Anken forkastes.
2. I sakskostnader for Høyesterett betaler X kommune til det offentlige 197 077 – etthundreogtittisjatusenogsyttisju – kroner innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne dom.

Riktig utskrift bekreftes: